

Laiškai Devdorakėliui

II¹

Kodėl Kazbekėlis liūdnas? Ar per menkai bližga Tavo brangieji akmenėliai, Tu baltagalvi Devdurakėli? Žiūrėk, saulė merkia akis, žvelgdama į du žydrus briliantus tavo, o debesėliai baltina savo kaktas į Tavo sniego suknelę, Tu mažoji mano karalaitė! Matai, aš jau senas esu, gerokai nuėjęs pražūtingo kelio ties bedugnėm. Mano kulnus ne karta lietė senutės mirties dalgis, girdėjau jos sausą juoką krentančių akmenų tratėjime, ir dabar štai atėjau ir žiūriu į tave, Mažytėle. Tiktai to atėjau, o tu tokia graži ir liūdna. Nelūdėk, gerai?

*Tu mano mažasis Devdurakėli!*²

¹ Autorinė numeracija. Pirmasis laiškas, matyt, dingęs.

(Gal buvo tiesiog atiduotas adresatei?)

² Pirminiame juodraštiniam tekste sekė raidės: d(alszy) c(iąg) n(astapi) – tai yra „bus tąsa“ (lenk.). Perrašytas galutinis tekstas turi vietos nuorodą: (Krynica).

III

Pažadėjau parašyti Tau laišką – laišką Devdurakėliui. Žinoma.

Žiūrėk, tarp snieginių kalnų karūnų, aukštų kalnų, bemaž siekiančių dangų, stovi žmogus. Po jo kojom debesys pridengia visą žemę; ten apačioj vyksta žemiški dalykai³, sąmyšis, triukšmas, vapėjimas, bet debesys pridengė viską. Tyla. Aplink baltos nuostabios karūnos. Nuostabiai didžiulės, nuostabiai gražios, iš opalų ir perlų, iš topazo ir malachito, iš křištolo ir deimantų. Nuostabiai stebuklingos didžiulės karūnos, o tarp jų stovi žmogus ir žiūri, plačiai atvėręs akis, žiūri ir laukia. Pažadėjo jis, kad auštant, karūnų gaisro akimirka, spalvų⁴ chaoso ir spindulių šokio akimirka uždainuos himną saulei. Himną Saulei! Po jo kojom debesys pridengė visą žemę. Tyla. Aplink nuostabiai baltos karūnos. Ak Tu, mažytėle. Pažadėjau laišką Tau parašyti. Laišką Devdurakėliui⁵.

³ Orig. posakis „ziemskie dzieje“ turi ir „žemės istorijos“, „žemiškų įvykių istorijos“ atspalvį.

⁴ Pirminiame juodraštniame tekste čia būta dar vieno žodžio (šviatla, šviata?), kurio M. K. Čiurlionis perrašydamas atsisakė. „Spalvų šviesa“ turėtų dar kitokią reikšmę, svarbią M. K. Čiurlionio estetikai, tačiau kol kas pernelyg hipotetišką.

⁵ Pirminiame juodraštniame tekste vėl sekė raidės: d.c.n., o perrašytame tekste – nuoroda: (Krynica, 1906 r.).

IV

Tu juk miela esi. Tokia mažą mašytėlė, o žiūri iš po surauktų antakių taip rimtai, kaip sfinksų ir piramidžių karalienė žvaigždžių tylos naktį. Žiūri, tarsi bekrastės dykumos gale būtum pastebėjus mažą skorpioną. Neraukyk antakių, mašyte, leisk skorpionams gyventi Tavo dykumoje. Juk žinai, kad jie greitai mirs, susigėlę savo pačių nuodais. Ta naktis Tava, ar girdi, mašyte? Klausyk, klausyk atidžiai, sulaukyk kvapą ir klausyk! Girdi? Kaip tyliai tyliai kalba žvaigždės: „Ta naktis Tava, mašyte“. Taigi matai, esi tylios ir žvaigždėtos nakties Ponia, piramidžių, palmių, sfinksų ir bekrastės dykumos karalienė. Šypsaisi? Ak taip, esu juk toks pat didelis karalius, nes esu čia prieš Tave, nes matau Tavo šypseną, Tu mašyte, tokia tartum labai mašytėle.

V

Auksele, nieko nebijok. Matai tuodu akmenis, jais drąsiai galima pereiti, tiktai duok man ranką. Šaltinis dedasi iškrėsiąs pavojingų pokštų. Žiūrėk, net ir tos ramunėlės nieko nebijo, palenkė galvutes ir apžiūrinėja spalvotus akmenėlius, gulinčius jo dugne, pokštininko šaltinio dugne. Koks jis gražus, tiesa? Tyras toks, juokiasi, ulba, kužda, apsimesdinėja, ir vėl juokiasi, ir skuodžia sau, bėga. Nebijok, mašyte, duokš ranką. Na, matai, ar nesakiau, ne taip jau ir baisu? O dabar – į kalną, tik neskebėk taip, nes man kvapo trūksta. Kaip čia gražu, kaip gera, kai mes čia atėjom. Tai Tu norėjai čionai eiti, Tu, auksele. Girdi, kaip ošia eglės, ak, kaip ošia eglės, tiesa⁶? Tu rausti, mašyte, nes žinai, ką ošia tos eglės, apie ką šneka. Papasakok man, Devdurakėli, apie ką jos ošia?

Sėskim čia, nusiimk skrybėlę ir klausykimės. Žemai po mumis visas pasaulis, tokios mašytės švarios trobelės, daug daug; virš mūsų didelis baltas debesis, saulė pasislėpė už jo ir pasiuntė plačius spindulius į visas dangaus šalis. Aplink tylą – ošimas, tai eglės. Sėskim, klausykim.

⁶ „Ošia eglės“ – tai ne vien vaizdas, bet ir aliuzija, Jonteko arijos žodžiai S. Moniuškos „Halkos“ operoje, kuriais čia, matyt, erzinta, įvairiai parafrazuojant, Halina Volman. Nūnai eglės ošė apie meilę.

VI

Žinai ką, Kazbekėli, kai mudu sėdėjome tada ant kalnelio, aš patyliškai nuėjau į pakalnę ir stebėjau mus. Tu buvai visa saulėje, o saulė buvo Taryje, ir mane Tu buvai labai nušvietus, ir didelis šešelis krito nuo manęs beveik per visą kalvą. Ir liūdna man pasidarė, taipgi pasileidau pakalnėmis toli toli, o kai grįžau pas mus, Tu dar labiau švytėjai, bet mano šešelio jau nebebuvo. Mudu buvome labai užsiėmę, reikėjo žemuogę perpjauti į dvi hygas puses. Padėjome ant lapelio ir labai rimtai ją pasidalijome – ta mažą žemuogėlę.

Ir prisiminiau aš tada, kad buvo laikai, kai pasaulis panėšėjo į pasaką. Saulė švietė šimteriopai šviesiau, milžiniškai blizgančių sidabrinių riešutų miškai kilo mieguistų smaragdinių ežerų pakrantėse, o tarp dangų remiančių auksažvynių asiūklių skrido baises pterodaktilis, skrido triukšmingai, nuostabus, liepsnodamas grėsmė, ir dingo spindulingoje dvylikos vaivorykščių migloje⁷, kuri amžinai stūksa virš Tyliojo okeano.

Tu prisimeni tuos laikus, mažulėle? Prisimeni, ar ne tiesa? O, be abejo. Nesispirk. Iš Tavo akių tai matyti, Tu mažasis mano Kazbekėli.

⁷ S. Čiurlionio apvedžiota „meli“ – atrodo, buvo „mgli“ (?).

VII

Žinai, mašyte, sapnavau baisų sapną, labai baisų. Buvo tamsi naktis, siaubingai sniokštė liūtis, o aplink – tamsiai pilka ir šalta tuštuma. Aš bijojau lietaus, norėjau bėgti, sprukti, bet kojos klimpo purve, ir kiekviena žingsnį turėjau daryti stengdamasis iš visų jėgų. O lietus didėjo, o su juo baimė, ir kai norėdavau rėkti, šauktis pagalbos, šalto vandens srovė užpildavo man gerklę. Staiga blykstelejo pašėlusį mintis – viskas žemėje paskendo, viskas: miestai, kaimai, trobos, bažnyčios, miškai, bokštai, laukai, kalnai – viską užpylė vanduo! Žmonės nieko apie tai nežino, nes naktis, ir miega ramiausiai pirkiose, mūro namuose, vilose, viešbučiuose. Miega užsimiršę, tačiau tai skenduoliai, balti išpurte išsitempe, baisiai kenarkia, dangstosi per miegus apkelotais, kasosi ištinusias šlaunis, murma kažką per miegus, ir baisūs yra jų išplėsti, išsprogę taukų spalvos vyzdžiai. Ir viskas po didžiuliu vandeniu.

Baisus lietaus sniokštimas, beviltiškas sielvartas, beribė baimė. Jėgos mane apleido, įbedžiau akis prieš save į tamsiai pilką tuštumą. Taip įtempiau žvilgsnį, jog man iš akių pasipylė kraujas, ir pamačiau nuostabu dalyką. Štai nuo dangaus ligi žemės tarytum viena milžiniška siena, o ant jos toks pat didelis baltas lakštas; viršuje užrašas kalno dydžio raidėmis: „Žemės Planetos Žemėlapis“... Žemiau du didžiuliai pusrutuliai, ir per pat jų vidurį užrašas: „Vanduo“. Šiaip jau pusrutuliai buvo tušti, nei salų, nei žemynų, tiktai dešiniajame pusrutulyje, tarp raidžių d ir u⁸, kažkas tamsavo hyg taškelis, hyg kokios salelės ženklas.

⁸ Orig. *d* ir *a* (pagal užrašą: Woda).

Kraujas man mušė į galvą, rankos pradėjo drebėti, o krūtinėje pajutau veriantį dundesį. Tai dar yra vietos, dar salelė! Ei, jėgų atsirado milijonai. Purvas nebedrįso jau kibti prie mano kojų, žemėlapis ėmė augti; galų gale išsiskleidė neišpasakytai, o taškelis padidėjo sulig tamsiu debesėliu. Lietus šniokštė, kaip ir pirma. Pasaulis dabar atrodo kaip viena didelė gedulo arfa. Visos stygos virpa, skamba, skundžiasi, dejuoja. Nedalios, ilgesio ir liūdesio chaosas. Sielwanto, kentėjimo ir skausmo chaosas. Tuštumos, apatijos, sunkumo chaosas. Truputį niekšingų, truputį melagingų smulkmenų chaosas. Baisus, pilkas chaosas.

Labai bijodamas skverbiausi pro arfos stygas, ir šiurpas man ėjo per odą⁹ kaskart, kai paliesdavau stygą. Skenduoliai skambina ta arfa, maniau sau, ir drebėjau kūnu ir siela ir bridau tolyn per tą didžiulę viso pasaulio dejoniu, triukšmo, verksmo ir staugimo liūtį.

Mano debesėlis dabar atrodo lyg kalnas, lyg milžiniškas varpas. Jau aiškiai jo siluetą išžiūriu, jau net matau, kaip jis mišku apauga. Egllynas. Girdžiu tų eglių ošimą, ošia panašiai, kaip ir tada; kelias, tiesus kelias į viršūnę. Tamsu miške, kelias sunkus, status, slidus, jau arti viršūnė. Pati viršukalnė neapaugus mišku. Jau arti. Jau atėjau, deja.

Kodėl aš ne vienoje iš tų pirklių po vandeniu, kodėl aš ne skenduolis su baltu, išsprogusiu, patinusiu akies vyzdžiu? Kodėl aš ne gedulo liūties styga? Per porą uolekčių ties viršukalne pakabinta galva. Nukirpti plaukai, piktai šypsosi veidas, tai Tavo galva, Ari, be akių. Dieve! be akių Tavo galva baisi. Vietoj akių vien kiauros skylės, pro jas matyti pasaulis tartum didelė gedulo arfa – visos stygos skamba, virpa, skundžiasi. Nedalios, ilgesio, liūdesio chaosas, baisus pilkas chaosas matyti pro Tavo akis, Ari.

Ei, tai buvo baisus sapnas, ir pabusti iš jo negaliu.

⁹ Pažodžiui būtų: „oda kentėjo...“

VIII

Šiandien negaliu rašyti Tau laiško. Man labai sunku sieloje. Esu panašus į paukštį, rasto prislėgta, tačiau gyvenu, ir mano sparnai sveiki, bet esu pritrenktas ir labai pavargęs.

Mažoji, nemanyk blogai apie mane. Aš sukaupsiu jėgas ir išsiveršiu į laisvę. Sparnai mano sveiki. Nuskrisiu į labai tolimas šalis, į amžino grožio, saulės, pasakos, fantazijos kraštą, į užburta kraštą, į gražiausią žemėje kraštą, ir ilgai žiūrėsiu, kad vėliau Tu galėtum tai išskaityti iš mano akių, Tu mažasis mano Devdurakėli.

Šiandien negaliu rašyti Tau laiško.

IX

Žinai, Mažytėle, kai mes nuėjome didžiųjų eglių ir pušų miškais, o naktis buvo žvaigždėta, atrodė man tada, kad grįžtame iš keistos iškylos: buvome Ararato kalno viršūnėje, o Tu juk žinai, Mažyte, kad paskutiniai keturiasdešimties dienų lietaus lašai, lietaus, kuris užliejo visą žemę, pavirto deimantais.

Viršūnė plieskė spindulių pluoštais, tartum didelis aukuras, bet jos šviesa sklido aukštyn, ir saulei leidžiantis žemę uždengdavo juoda nakties uždanga, ir būdavo žemėje liūdna ir tamsu: apmirdavo visa, kas gyva, miškai liaudavosi ošę, upokšniai šniokštę, gėlės nebekepėdavo ir nebeaugdavo, o upės nustodavo tekėje. Žmonės, užuot užmigę ir sapnavę nepaprastus dalykus, krisdavo į letargą ligi pat saulėtekio.

Sustingdavo bet koks gyvenimas, bet koks judėjimas, ir labai liūdna ir tamsu būdavo žemėje. Ir buvo kaip tik tokia naktis, kai mes pasprukome nuo jos į pačią Ararato viršūnę. Taip mums gera buvo, prisimeni, spindesys akino, svaigino (neišk.), kad net viršijo mūsų jėgas. Tada aš raščiau pusiau prisalusius lašus, o Tu juos mėtai į žemę žmonėms. Tačiau deimantai sustodavo ore mirksėdami, kaitydami spalvas. Dangumi pasiliejo švelnus spindesys ir lengvai nušvietė žemę. Ir kai mes nusileidome pakalnėn, aplinkui sklido sužavėtas šlamesys, o dangus buvo nusėtas žvaigždžių.

Eglės svyravo apsvaigusios ir atrodė lyg tykliai kužda: žiūrėkit, žiūrėkit, stebuklai dedasi danguj. Ir vėl kartojo lengvai tykliai, o šaltinis, sulaikęs kvapą, tyliai žengdamas akmenėliais, bėgo skubėjo susidomėjęs, kad tik greičiau išspruktų iš tamsaus miško, kad tik suspėtų pamatyti kažkur